Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date**16.04.2021****Yayınlanma Tarihi / The Publication Date****24.05.2021****Ümit PARSIL¹****Hüda SAYIN YÜCEL²****GÜNÜMÜZ TÜRK SANATÇILARINDAN MEHMET SAĞ'IN RESİMLERİNDE
KOZMOGONİK KURGU VE MİTOLOJİK BETİMLEMELER³****Özet**

Mitin oluşumu, bir masal veya roman gibi bütünlük gösteren bir süreç izlemediğinden dolayı mitler süreklidir. Bu sebeple kültür içinde değişim göstererek varlıklarını sürdürebilmişlerdir. İnsanların dillerden dillere aktararak bugüne getirdikleri bu anlatımlar zaman içerisinde toplumsal yapının da değişmesiyle birlikte farklılaşarak bazı unsurlar eklenmiş veya atılmıştır. Mit adını alan bu anlatımlara her zaman inanılmış, onlar “gerçek” ve “kutsal” kabul edilmişlerdir. Türk mitolojisi ile ilgili kaynaklar incelendiğinde ağırlıklı olarak destanlarla ve efsanelerle karşılaşmak mümkündür”. Türklerde, gök sonsuzluk anlamına gelmekte ve İslâmiyet’ten önce de “Gök Tanrı” inancı bulunmaktaydı ve tanrının tek olup ve göklerde olması, Türklerdeki Gök Tanrı’ya olan inançların temelini oluşturmaktaydı.

Araştırmanın amacıyla günümüz Türk Sanatçılarından Mehmet SAĞ'ın Resimlerinde Kozmogonik Kurgu ve Mitolojik Betimlemelerin resimlerindeki yansımalarının analiz edilerek, sanatsal bir anlatım biçimi ve içeriği bağlamında incelemek hedeflenmiştir. Araştırma yöntemi olarak genel tarama modeli esas alınıp nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Nitel verileri elde edebilmek için araştırma sürecinde doküman incelemesi ve tarihsel araştırma kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analiz süreci literatür tarama tekniklerine dayalı betimsel resim

1.Öğr. Gör., Adıyaman Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, Adıyaman/Türkiye e-posta: umitparsil@adiyaman.edu.tr. Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-1901-5400>

2.Dr. Öğr. Üyesi., Kırıkkale Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, Kırıkkale/Türkiye e-posta: hudasayn@hotmail.com. Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-0914-0838>

3.Bu çalışma Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans programında devam eden "Türk Mitolojisindeki Hayvan İmgesinin 1950 Sonrası Türk Resmindeki Yansımaları" isimli Yüksek Lisans tez çalışmasının araştırma kısmının kavramsal çerçevesi oluşturulurken tamamlanan tezin bölümünden alınmıştır.

GÜNÜMÜZ TÜRK SANATÇILARINDAN MEHMET SAĞ'IN RESİMLERİNDE KOZMOGONİK KURGU VE MİTOLOJİK BETİMLEMELER

analiz yöntemi ile yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda Türk mitolojisini, kozmogonisini, Türk renklerini, yer/yönlerini, sembolleri, hayvan figürlerini eserlerinde yansıtmaktadır. Eserlerindeki figürsel anlayış anlatımlarla klasik ve modern anlayışı birlikte uyguladığının göstergesi olmuştur. Resimlerindeki, ışık, gölge, renk, özgün resim dilini bizlere göstermiştir. Biçim ve renkler, sanatçının bilinçaltındaki düşüncelerle buluşup, doğa olaylarını sorgulamış ve Türk inanç sistemine göndermeler de yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Mitolojisi, Kozmogoni, Hayvanlar, Semboller, Mehmet Sağ'ın Resimleri.

COSMOGONIC FICTION AND MYTHOLOGICAL DESCRIPTIONS IN THE PAINTINGS OF MEHMET SAĞ, ONE OF TODAY'S TURKISH ARTISTS

Abstract

Myths are continuous, since the formation of the myth does not follow a coherent process such as a fairy tale or a novel. For this reason, they were able to survive by changing in culture. These narratives, which people brought to this day by transferring from languages to languages, differed with the change in the social structure over time, and some elements were added or removed. These narratives, which are called myths, have always been believed, they have been accepted as "truth" and "sacred". When the sources about Turkish mythology are examined, it is possible to come across mainly epics and legends ". In Turks, sky means eternity and there was the belief of "Sky God" before Islam, and the fact that God is one and is in the skies was the basis of the Turks' belief in the Sky God.

The aim of the study is to analyze the reflections of Cosmogonic Fiction and Mythological Descriptions in the paintings of Mehmet SAĞ, one of the contemporary Turkish artists, in the context of an artistic expression style and content. As a research method, qualitative research methods and techniques were used based on the general survey model. Document analysis and historical research were used in the research process to obtain qualitative data. The analysis process of the obtained data was done with the descriptive picture analysis method based on literature review techniques. As a result of the research, he reflects Turkish mythology, cosmogony, Turkish colors, location / directions, symbols, animal figures in his works. The figural understanding in his works has been an indication that he applied classical and modern understanding together with expressions. He showed us the light, shadow, color and original painting language in his paintings. Form and colors met with the artist's subconscious thoughts, questioned natural phenomena and made references to the Turkish belief system.

Key words: Turkish Mythology, Cosmogony, Animals, Symbols, Mehmet Sağ's Paintings.

Giriş

Mit: “Sözcük olarak Yunancadan gelmektedir; aslı ise, mythos’tur. Türkçeye ise büyük ihtimalle Fransızca üzerinden geldiği sanılmaktadır” (Bonneyoy. 2000: V), Genel olarak bakıldığında Yunanca’da mythos, Almanca’da ve Fransızca’da mythe; İngilizce’de myth, Rusça’da mif olarak bilinip söylenen “mit”, daha çok Yunanca “uydurulmuş söz” anlamındaki “mythos” deyiminden

türetildiği ve Orhan Hançerlioğlu’nun hazırlamış olduğu İnanç Sözlüğündeyse, “Ölçülü söz” anlamını taşıyan “epos” ve “gerçeği dile getiren” anlamındaki “logos” a karşı mit, olağanüstü/doğaüstü gücü, kudreti anlatan “hayal ürünü söz” olarak tanımlanmıştır (Dönmez, 2001: VII-VIII).

Günümüze kadar birçok yazarın ve araştırmacıların mitin tanımı üzerine inceleme ve araştırma içerisinde olduğunu, kendi fikir ve kanaatlerince tanımlamaya çalıştığına rastlamaktayız. Bugüne kadar onlarca tanımına, yapılan inceleme ve araştırmalar neticesinde karşılaşmaktayız. Fakat bu tanımlar arasında bir birlik görülmediği de dikkati çekmektedir (Aydoğan, 2006: 2-3).

Kırk ise miti bizlere şöyle aktarmaktadır: “Mit hikâyelerden, öykülerden ve efsanelerden oluşmaktadır bu da yapılacak bir tanımın en temel şartı olduğunu elinde kalemle yazar veya araştırmacıdan çok, hikayeleştirici anlatımcılar tarafından gerçekleştirilmişlerdir” (Kırk, 2004: 79). Mitlerin, ilkçağlardan bugüne değin hâlâ hayatımızın önemli noktalarında varlıklarını sürdürdükleri ve insanlığı, kültürleri etkilemeye de devam ettikleri bilinmektedir. Mitler günümüze kadar dilden dile, kulaktan kulağa, yazıdan yazıya taşımış olanlar hemen hemen bütün milletlerde de mevcut olan destanların, masalların, halk hikâyelerinin ve efsaneler gibi geleneksel anlatı türleridir (Tökel, 2000: 50).

XIX. Yüzyıl’ın 2. yarısında söylene, bilimsel ve bilimsel düşünce alanında araştırmalar yapmış olan Sir James Frazer, Altın Dal isimli yapıtında mit için bizlere: “Gerçek mitlerin dünyanın ve insanın orijini, yıldızların hareketini, bitkilerin birbirini izleyen değişikliklerini, hava olaylarını, güneş ve ayın tutulmasını, rüzgârların, ateşin keşfini, faydalı sanatların bulunuşunu ve ölümün gizemi, bilinmeyi ile ilgili olduğunu” söylemektedir (Çınar, 2006: 1).

Mitin oluşumu, bir masal veya roman gibi bütünlük gösteren bir süreç izlemediğinden dolayı mitler süreklidir. Bu sebeple kültür içinde değişim göstererek varlıklarını sürdürebilmişlerdir. İnsanların dillerden dillere aktararak bugüne getirdikleri bu anlatmalar zaman içerisinde toplumsal yapının da değişmesiyle birlikte farklılaşarak bazı unsurlar eklenmiş veya atılmıştır. Mit adını alan bu anlatmalara her zaman inanılmış, onlar “gerçek” ve “kutsal” kabul edilmişlerdir (Dönmez, 2001: V).

Mitoloji kelimesiyle ilgili mitos kelimesi de vardır. Mitos, bazı yazılı kaynaklarda mitoloji kelimesinin kökü olarak kabul edilmekte ve mitle aynı anlama geldiği belirtilmektedir (Necatigil, 1984: 7). Halk arasında şifahî olarak yaşamış olan ve varlığını günümüze kadar koruyan temel inançların sembolik simgesel olarak ifadesi ve olağanüstü/doğaüstü varlıklarla ve olaylarla ilgili olduğunu, onların edebiyat, drama ve sanat için en zengin ilhamları kendilerinde barındırdığını söyleyebiliriz (Tökel, 2000: 7).

GÜNÜMÜZ TÜRK SANATÇILARINDAN MEHMET SAĞ'IN RESİMLERİNDE KOZMOGONİK KURGU VE MİTOLOJİK BETİMLEMELER

Bu bağlamda, P. Grimal'in de belirtmiş olduğu gibi, yerel ya da sınırlı bir özelliği -olağan etiolojik efsanevi durumlardaki gibi- değil de eşyanın doğasına dair olarak organik bir yasayı açıklamayı amaçlamış olan bir anlatıya, teamülen dar anlamda “mitos” denilmektedir (Ateş, 2014: 21). Osmanlıca’ da usture yani “Esatir”, İslam Ansiklopedisinin “esatir” maddesinde ise: “Yazı yazmak manasındaki ‘satr’ kökünden türeyen usture kelimesinin çoğulu olan esâtir “gerçeğe uymayan boş sözler” olarak tanımlanmıştır. Günümüzde neredeyse hiç kullanılmayan bu esâtir kelimesi, Osmanlılarda hayal ürünü motiflerle dolu olaylarda, yani mitosların karşılığı olarak mitoloji kullanılmıştır (Doğan, 2006: 11).

Mitosu, ‘toplumsal karakter’ olarak yorumlamış olan Malinowski; mitosu simgesel, sembol olarak değil de ait olduğu konu ve olayların doğrudan bir ifadesi ve ilkel kültürlerde vazgeçilemez bir işlevi yerine getirme olduğu görüşü hakimdir ve Freud’da, mitoslarla ilgili insanların bilinçaltındaki istek, korku ve iç çatışmalara ait bir dışa vurum olarak görmüş ve mitosların simgesel olan yanını ön plana çıkarmıştır. Freud’un izinden giden Jung ve Joseph Campbell’da mitosların evrensel yönüne vurgulama yapmış ve onları, kolektif bilinçaltının bir dışa vurumu olarak görmüşlerdir (Çınar, 2006: 4).

Yaşar Çoruhlu ise; dünya mitolojileri bağlamında mitosları sanat eserlerinden ayırmanın mümkün olmadığını ve mitosları yaratan toplumların, sanat yoluyla bu mitosları sürekli olarak gelecek nesillere aktardığını ifade etmektedir (Güven, 2012: 70).

Mitoloji, mitlerin ortaya çıkış nedenlerini, yaşamış olduğu değişimlerini ve gelişimlerini inceleyip elde ettiği bulguları yorumlayan bir bilim dalı olarak kabul edilmektedir. Farklı toplumların mitsel olan hikâyelerini inceleyerek karşılaştırmalar yapan mitoloji, çok tanrılı olan ilkçağ inançların, tanrıların, yarı-tanrıların ve kahramanların tarihini kapsayan ve onları inceleyerek yorum yaparak ve bunları dört kola ayırarak kategorize etmektedir (Çınar, 2006: 3-4).

Bunlar:

- “1- Tanrıların nasıl oluştuklarını inceleyen *Teogoni*,
- 2- Evrenin nasıl oluştuğunu inceleyen *Kozmogoni*,
- 3- İnsanın nereden geldiği ya da nasıl oluştuğunu inceleyen *Antropogoni*,
- 4- Bütün bunların geleceğini inceleyen *Eskatalogi*” (Çınar, 2006: 3-4).

Söylenen ya da duyulan sözlere her zaman güven duyulamaz çünkü sözlü gelenekte insanlar, gördükleri ve duyduklarına kendilerinden bir şeyler katmaktadırlar. Bu da daha çok masal, öykü, efsane gibi anlatılarak (Erdoğan, 2007: 3) “bir toplumda öykü biçiminde canlı olarak varlığını sürdüren, eskiye ait geleneklerin ve göreneklerin bağlamı, insanlığın en eski yaşantı ve düşüncelerinde dile gelmiş olan öyküler “olarak da tanımlanmıştır (Öztütüncü, 2015: 161-162). Mitoloji; çok eski zamanlarda gelmiş ve yaşamış olan milletlerin inandıkları tanrıların,

GÜNÜMÜZ TÜRK SANATÇILARINDAN MEHMET SAĞ'IN RESİMLERİNDE KOZMOGONİK KURGU VE MİTOLOJİK BETİMLEMELER

kahramanların ve insanüstü varlıkların hayatından bahseder. Tarihe göz attığımızda ise günümüzde varlığını devam ettirememiş ülkeler ve uygarlıklar görülmektedir, bu ülkeler ve uygarlıklar ortadan kalkmış olmalarına rağmen geriye bıraktıkları mitoslar ve efsaneler halen yaşamlarını sürdürmektedirler. Hemen hemen her toplumun kendine ait mitolojileri vardır ve bunlar temsil ettiği toplumun aynası durumundadır (Erdoğan, 2007: 3). Mitolojide geçen öykülerin hepsi hayal ürünü de değildir. Mitoloji ile ilgili araştırmalar yapan ve bu araştırmalarını kitap halinde yayınlamış olan Metin And;

“Günümüz insanının düşüncesinde mitologya, gerçeğin dışında olan her şeyi kapsar. Aydınlanma ve olguculuk (positivisme) ile mitologya değersizleşmektedir. Bunun kökeninde Hristiyanlık vardır. Bu görüşe göre, Tevrat'ta ve İncil'de yer almayan her şey gerçek dışıdır, bir masaldır. Oysa ilkel ve geleneksel toplumlarda mitologya içeriği, tek geçerli gerçektir. Zaman öncesi salt gerçektir; burada kutsal tarih anlatılır, bir başka deyişle zaman öncesi temel bir olgu açıklanmaktadır. Ya kozmik bir durumu ya da temel bir olguyu bize anlatır; daha çok yaratılışa ilişkin bir öyküdür, bir şeyin nasıl oluştuğunu, var olduğunu anlatır. Bu da eski toplumların varlık bilimleridir” (And, 2008: 26-27) olarak tanımlamıştır.

And, bizlere zaman öncesi gerçekliklerden ve bu gerçekliklerin taşıdığı kutsal bir tarihten bahsetmiş zaman öncesine ait temel olguları açıklamış, kozmik durumları daha çok da yaratılışla ilgili hikâyelerin nasıl oluştuklarını, mitolojinin ilk oluşum evrelerinin nedenini, nasıldan tarif etmiştir. Mitoloji hakkında öğrenmiş olduğumuz kaynaklardan, mitolojinin bir başka yönü olan, yani unutulmuş büyük kahramanları ve bu kahramanlara ait olduğunu düşündüğü efsanelerin de mitolojide yer aldığını hatırlatmaktadır. Cemal Tollu, mitoloji hakkındaki araştırmalarını bize şöyle aktarmaktadır:

“Her milletin asırlar boyunca meydana gelen mitolojisi, bir nevi yalanlar silsilesidir. Fakat bu yalanlar; iptidai milletler tarafından anlaşılamayan tabiat hadiselerini izah etmek, onların her birine ayrı bir kuvvet tasavvur etmek ihtiyacından doğmuş ve uzun yüzyıllar içinde bu yalanlar iman şeklini almıştır. Yunan ve Latin düşüncesinde hakikat değeri olan bu yalanlar bir mezhep gibidir. İnsanlar birçok harikalarla karşılaşıyorlardı. Bunların sebeplerini ayıramazlardı. İlmin lüzumu kadar aydınlatamadığı tarafları ruh ve hayal kudretiyle izah etmek isterlerdi... Milletlerin çocukluk devrelerinde her şey imandan, din mevzuundan ibarettir. Hatta olgunluk devrelerinde, fennin birçok sınırları meydana çıkardığı, gözle görünen tabiat hadiselerini izah ettiği zamanlarda bile, tabiatın pek çok esrarlı tarafı kalmıştır. Bugün de dünyamızın görünmeyen ve tutulamayan tarafları, fennin ve felsefenin bütün

gayretlerine rağmen henüz kâfi derecede aydınlanmamıştır. İşte bu sebeptendir ki, Antikite dediğimiz Yunan ve Romalılar zamanında fennin pek geri olması dolayısıyla, esrarlı bulunan her şeyin bir mabudu vardı. Allah adedinin çokluğu bundan ileri gelmekte idi. Hayranlığını, hayretini uyandıran, korkutan, nefret ettiren her şey insanların nazarında bir Tanrı şeklini alıyordu. İlk insanlık için Tanrı, insanlık şuurunu aşan her şeyi temsil ediyordu'' (Tollu, 1957: 5).

Araştırmalarımızda; "Cahit Beğenç ve Sedat Veyis Örnek'te Mitoloji için araştırmalarında Mitoloji, mitlerin söz ile anlatılması bilimi ve içerisinde ilahların, ilahelerin ve ilahi kahramanların bulunduğu hikâyelerdir (Beğenç, 1974: 7). Başka bir deyişle "sözlerin, hikayelerin ve efsanelerin tümünü içine almış ve bunları sistemli şekilde araştıran disipline mitoloji denir" diye açıklamışlardır (Örnek, 1971: 190). Kelimenin Türkçe sözlükteki anlamında ise: "Geleneksel olarak yayılmış olan veya toplumların hayal güçlerinin etkisiyle biçim ve şekil değiştiren, tanrılar, tanrıçalar ve evrenin doğuşuyla ilgili imgesel, alegorik bir anlatımı olan halk hikâyeleri" şeklinde aktarılmaktadır (TDK, 2005: 1403).

"Mitolojik düşünce simgeseldir, semboliktir. Simge tek bir nesneye işaret ettiği gibi, bir anlamlar bütününe de atıfta bulunabilmektedir. Bu durumda simgeyi-sembolü ortada güçlü bir neden ya da sebep yoksa atıf düzlemlerinden yalnızca birisine indirgeyip kalmanın hatalı olacağı kanısındayız" (Tökel, 2000: 55). "Mitolojinin büyüleyici olan tarafı, kısmen de olsa onu aynı anda birçok bakış açısından görebilmekten kaynaklanmakta ve her disiplinin bu konular hakkında, değerli katkılarda bulunarak bütüne karşı duymuş olduğumuz hayranlığı artırmaktadır" (Rosenberg, 2003: 26). Mitolojinin, incelediğimiz ya da bulduğumuz kaynaklarda bize mitler bilgisi veya bilimi olarak karşımıza çıktığı gibi bir de bir dinle ilgili efsanelerin ya da bu efsanelerin anlamlarının ve kökenlerinin, gelişmesinin gerek olduğunu belirtmek için edindiğimiz bilgilerdeki tanrıların, tanrıçaların ve efsanelerin karşılaştırmalı olarak incelenmesi anlamına da gelmekte olduğunu göstermektedir. Bunun yanında ise "mitolojinin eski çağlar ve ilkel toplumlardaki, doğa olaylarını, insanların yaşantılarını, evrenin oluşumunu ve kadercilikleriyle alakalı felsefi ya da bilimsel merak uyandırmış olduğu soruları açıklamaya yönelik efsanelerden oluşmuştur" (Sevindik vd. 2019: 773) denilebilir.

Buraya kadar mitolojinin bir efsane bilimi olduğunu, ilkel insanların, insanüstü varlıkların başından geçmiş ve yaşamış oldukları masalsı olayların incelenip anlatıldığını, eski çağlarda yaşamış olan insanların doğa olaylarına, sosyal ilişki ve dini inançlarına bakış açılarının çeşitli araştırmacılar tarafından incelenip yorumlandığını, her ulusun, her ülkenin tarihini, yaşanmış olan çeşitli efsane ve destanlarını, kahramanlık öykülerini, inanç sistemini, tanrılarını, tanrıçalarını, insanlarını, hayvanlarla ilgili doğaüstü masallarını, söylencelerini barındırdığını, mitoloji araştırmalarının, din

tarihi incelemeleri ile de yakından ilgili olduğunu fakat mitolojinin, yalnızca bir din tarihi de olmadığını öğrenmiş bulunmaktayız.

Mitoloji ve Efsane

Efsanelerin de tümünü içine alıp, onları sistematik biçimde inceleyen disipline de mitoloji denilmektedir (Örnek, 1971: 190) ve mitler ile efsanelerin birbirlerine en yakın olan taraflarıyla ikisinin de inanç yönünden bakıldığında gerçek olarak kabul edilmeleri olgusunun anlatıcının ve dinleyicinin mitleri ile efsaneleri gerçek olarak kabul ettiği gerçeğidir. Mitlerdeki hadiselerin yaşandığı yerin, daha öncelerdeki dünyanın olduğu, efsanelerdeki hadiselerin ise günümüz dünyasında olduğu denilebilir. Mitlerin kutsiyeti ifade ettikleri, tanrıların ve yarı tanrıların doğaüstü güçlere sahip kahraman olarak kabul görüldükleri için de bu, onlar için normal bir durumdur. Efsanelerde ise bu kutsiyetin bazen var olduğu, bazen de yok olduğu bilinmekte, konularında din, dini liderler, dini olaylar ve olgular veya veliler bulunan efsaneler için de düşünülecek olan bu durumlar, diğer pek çok efsane için düşünülemez. Efsaneler, mitlerde geçen tanrı ve yarı tanrıların yerine, tarihi kahramanları ele almalarından dolayı farklılıklarının olduğu gerçektir (Sakaoğlu. 1980: 21).

Mitolojik anlatımlar, çok eski zamanlarda oluşmuşlar, efsaneler ise mitolojiler gibi eski zamanlarda değil de daha yeni zamanlarda meydana geldiğini, bazı efsanelerdeki kahramanların yaşadığı devri ve olayların meydana geldiği zamanı belirlemek zor değildir. Efsanelerin mitolojilerden farklı olarak daha gerçekçi olmaları, mitlerin ise hayale, fanteziye bağlılığın güçlü oluşu, efsanelerde ise reel olan şeylerle bağının kuvvetli olduğu görülmektedir. Mitlerin esas unsurunun, objesinin tabiat olduğu, efsanelerin unsurunun ise toplum hadiseleridir. Mitlerde de efsanelerde de fantastik ve hayalî unsurların çok fazla olduğu görülmekte buna karşın bütün mitlerde fantastik yönlerin olmasına karşılık, bazı efsanelerde bu yön hemen hemen yok gibidir denile bilinir (Ergun, 1997: 47).

Türk Mitolojisi

“Türklerin yeni vatanları olan Anadolu ve Güneydoğu Avrupa'ya yerleşmelerinden ve İslam dinine geçmelerinden önce, Budizm, Maniheizm, Mazdaizm, Nestoryan Hristiyanlığı gibi çeşitli dinlerin biçimlendirmiş olduğu çeşitli kültürlerin etkisi altında kalmaları ve en son olarak yeni vatanlarında, çeşitli etniklerin ve dinsel kökenli pagan uygarlıklarının miraslarını üstlenmiş olan Hristiyan bir toplumla yüzyıllar boyunca aynı coğrafya içerisinde düzenli ilişki içinde olmalarından dolayıdır ki, diğer kültürel süreçlerde olduğu gibi, Türk-Anadolu mitolojisinde de çok farklı

kökenlere dayanmış olan kapsamlı bileşenlerin karışımı söz konusu olmuştur”

(Boratav. 2012: 9).

“Türk mitolojisi ile ilgili kaynaklar incelendiğinde ağırlıklı olarak destanlarla ve efsanelerle karşılaşmak mümkündür” (Baltacı. 2020: 89). Türklerde, gök sonsuzluk anlamına gelmekte ve İslâmiyet’ten önce de “Gök Tanrı” inancı bulunmaktaydı. Buna mukabil tanrının tek olup ve göklerde olması, Türklerdeki Gök Tanrı’ya olan inançların temelini oluşturmaktaydı. İslâmiyet’i kolay kabul etmelerinde ve kısa sürede İslâm dininin esaslarını yaşam felsefesi olarak benimsemelerinin temelinde önceki eski dinî inançlarının etkisi önemli bir etken olmuştur. İslâm inancında Allah’ın her yerde olduğu bilinmesine rağmen, yukarılarda yani göklerde arama gibi bir inanca da sahip oluşun temelinde de göğü, gökyüzünü uçsuz bucaksız veya sonsuzluk olarak algılamalarından kaynaklanmaktadır. Tanrıya yalvarırken/yakarırken veya Tanrıdan bir şeyler isterken ellerin gökyüzüne doğru açılması, yüzlerin de aynı şekilde gökyüzüne çevrilmesinin temelinde eski inançlarının, göğü sonsuz ve kutsal olarak düşünmelerinin etkili olduğu gerçeğidir. Kırgızların da içinde olduğu Altay Türklerinin dinî sistemleri hakkında bilgi veren Ziya Gökalp; “Semadaki İlâhlar” konusunda şunları yazmaktadır: “Semadaki on yedi tabakanın en yükseğinde, yani on yedinci tabakada bütün ilâhların babası olan “Tanrı Kara Han” sakindir. Oradan cihanın mukadderatını tayin eder” (Gökalp. 1976: 69).

Türk Mitolojisinde Yer Alan Hayvan Sembolleri

Kurt: Türk milleti yaşam ve geleneklerini savaş formlarını güçlü, dinamik ve kararlı yapılarını çeşitli hayvan formlarını kullanarak simgeleştirmişlerdir. Kurt ile ilgili Türk düşüncesinde, efsaneler ve destanlardan atasözlerine, atasözlerinden deyimlerine, bitki isimlerine, yer ve kişi adlarına, mitolojiden doğan inançlara, itikatlara, resimden heykele, heykelden mimariye ve el sanatlarında kullanılıp günümüze kadar aktarılan motiflere kadar yansıyan bir kurt kültürünün doğmasına, gelişmesine ve günümüze kadar gelmesine neden olmuş (Altun, 2019: 93) ve Türk Uygarlıklarında Devletin önemli bir sembolü haline gelmiş, tuğ ve/veya bayrakların tepesinde yerini bulmuş ve göklerde Türk’ü temsil etmiştir. Türk milletlerinin Kurtla olan ruhsal ilişkisi bir anlamda onlara göğes erdiren bir imge olmuş “Kök-Böri” diğer adıyla Gök Kurt olarak adlandırılmıştır. Peki neden Gök ile kurt aynı sembole tinsel olarak yerleştirilmiştir? Çünkü gök mavi ve Tanrının sembolü olarak görülmektedir. Türkler gök ile kurt’u bir düşünce etrafında birleştirip onu kutsallaştırmışlardır (Ezer Yeşilova, 2019: 21-22). Türk mitolojisinde Kurt gök ile aydınlığı temsil etmiştir. İslamiyet ve sonrasında Türklerde Kurt imgesi ilahi bir formdan sıyrılmış fakat yiğitlik ve gücün temsili olarak algılanmaya devam edilmiştir (Çatalbaş, 2011: 50). Kurt sembolü sadece Türk uygarlıklarında değil,

Batı topluluklarında da kullanılan bir imge olmuştur. Batı toplumlarında kurt imgesi güç, kudret, gibi üstünlük vasıflarının toplandığı simgesel bir anlatım biçimi olmuştur.

Bir destan örneği; Asena Destanı'nda Türklerin büyük bir savaşta tamamen yok edildiğini, geriye yalnızca bir erkek çocuğunun kaldığını ve düşmanların bu çocuğun kollarını ve bacaklarını kesmek suretiyle acı içinde ölmesi için bir kenara attıkları, dişi bir kurtun bu erkek çocuğunu oradan alıp bir mağaraya götürdüğü, çocuğun yara-berelerini iyileştirdiği ve onu besleyip büyüten kurtun bu çocuktan hamile kaldığı böylece Türklerin soyunun tükenmemiş olduğu rivayet edilmektedir. Bu ve buna benzer hikâyelerin anlatılarak günümüze kadar gelen türeyiş efsanelerinin hemen hemen genelinde, yukarıda rivayet edilen çocuk ile dişi kurttan bahsedildiğini görülmektedir.

Ejderha: Ejderhanın tüm dünyada Çin mitolojisine ve sanatına ait olduğu kabul edilmiş olsa da Türk mitolojisinde ve sanatında gök, yer ve su unsurlarına bağlı olarak, erken dönemlerde bereketin, refahın, gücün ve kuvvetin bir simgesi olarak kabul edilmiştir (Özkartal, 2012: 63). Eski Türkçe metinlerde "büke" ve "evren" olarak adlandırılmış olan ejderin, İç Asya'nın doğu tarafında yaşamış olan Türk kavimlerinde "Luu" veya "nek" diye tanımlandığı bilinmektedir (Aslan, 2005: 58). Ejder motifi suyun, bolluk ve bereketin, yeniden doğuşunun simgesi olarak sayılmaktadır. Türklerin hayvan takvimlerinde de yıla ait bir simge olarak ejder motifi yer almaktadır. Sibiry'a'da bulunan Kırgızlara atfedilen 6 ve 8. yüzyıllardan kalan tunç levhada ise bir çift ejder başı, ağaç ve boynuzlu, hayvan kulaklı bir ejder maskesiyle birleştirildiği görülmektedir. Kansu Hunlarının yer tanrısı, yer ejderine benzeyen ejder başlarıyla tasvir edilmekte gök ejderi ise kanatlı, sakallı, boynuzlu ifade edilirken yer ejderi kanatsız, sakalsız ve boynuzsuz resmedildiği bilinmektedir. Söz konusu olan eserdeki ejder başları ve ağaç yer ibadetine işaret ettiği, ejderha resimlerinin, birçok eserde yalnız olarak tasvir edildiği gibi, çoğu efsaneler, destanlar ve hikâyelerde kahramanların güçlerini ve başarılarını temsil eden ejderin öldürme sahneleri tasvir edilmiştir. Ayrıca ejder tasvirleri yer ve gök kültü olarak da ele alındığı yapılan araştırmalardan bilinmektedir (Özkartal, 2012: 63). Ejderha Çin ve Uzak Doğu kültüründe çok yaygın olarak tasvir edilmiştir. Aynı zamanda ejderha özellikle Orta Asya'da göçebe bir yaşam süren Türklerin kültüründe de önemli bir değere sahiptir. Ejderha figürü bayraklarda, takvimlerde yer almış, efsaneler ve destanlarda tasvir edilmiştir. Örneğin Oğuz Kağan destanında kendi gücünü ve yiğitliğini kanıtlamak için yedi başlı ejderhayı öldürmesi Türk kültüründe de ejderhayı verilen değeri anlamamızı kolaylaştırmaktadır.

At: Türklerin hayvanlarla ilgili inançları ve yaşadıkları, göçebe bozkır hayatlarını ve kültürlerini şekillendirmiştir. Yaşanılan bu hayat ve kültürün temel unsurlarından birinin de at olmasından dolayı Türklerin ata verdiği önem hayatlarının her alanında önemini göstermiştir

GÜNÜMÜZ TÜRK SANATÇILARINDAN MEHMET SAĞ'IN RESİMLERİNDE KOZMOGONİK KURGU VE MİTOLOJİK BETİMLEMELER

(Çatalbaş, 2011: 51). Türk mitolojisinde farklı kökenlerden gelen atlar bulunmakta ve bu atların da her birinin kendi soyundan gelen kutsallıklara sahip olduğu bilinmektedir. Araştırmacılar Türk mitolojisinde kutsal bir yere sahip olan bu atları, çeşitli kategorilerde sınıflandırmışlardır. Şükrü Elçin, Türk efsanelerindeki atları dört grupta incelemiştir:

- 1- Gök Menşeli Atlar
- 2- Rüzgâr Menşeli Atlar
- 3- Mağara Toprak Menşeli Atlar
- 4- Sudan Çıkan Atlar (Gökçimen, 2010: 171).

Uçsuz bucaksız Asya bozkırlarında atsız yaşamak mümkün değildi. Göçebe bir yaşam süren Türkler, sürülerini sevk ve idare edebilmek ve yüklerini taşıyabilmek için atlara ihtiyaç duymuşlardır. Kımız ismi verilen içeceği yaparak atın sütünden de faydalanılmıştır. Türkler için at yaşamın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Kurt figüründe olduğu gibi attan da Türklerin totem inancında önemli bir yer tutmuş, bazı boyların inançlarına göre attan türediği düşünülmüştür.

Aslan ve Kaplan: Fars edebiyatında güç, yücelik, büyüklük ve egemenlik simgesi olan aslan, at ile güneşin yeryüzünde temsilcisi olarak yer almaktadır. Rivayetlerin genel olarak değerlendirilmesiyle güneş tanrının, aslanda güç ve iktidarın sembolü olan hükümdarlarla özdeşleştirilip aralarında ayrılmaz ilişkiler kurulan varlıklar olarak bilinmektedirler (Cengiz, 2016: 48). Aslan birçok toplumun kültüründe en çok görülen figürlerden biridir. Genellikle her kültürde gücün sembolü olmuş, kralların gücüyle de özdeşleştirilmiştir. Büyük uygarlıklar olan Mısır, Mezopotamya, Anadolu ve Yunan kültürlerinde de sıkça kullanılan bir semboldür. Hititlerin kent girişlerine konulan aslan heykelleri kenti koruduğunu düşüncesi yaygındı, Helenistik döneminde kullanılan aslan heykellerinde yer yüzünde gelecek olan tüm tehlikelere karşı koruyacağı düşüncesi hakimdi. Uzak doğu kültüründe sık sık karşımıza çıkan aslan sembolü benzer anlamda kullanılmıştır. Eski Türklerde aslanın güç sembolü olduğu görülmekte, kaplan figürü aslan figürüyle karşılaştırıldığında daha az yaygınlık göstermektedir. Çevikliği ve gücüyle Türklerde yiğitlik sembolü olarak kullanılmıştır, her ne kadar Budizm ile Türklerde yaygınlık kazansa da eski Türklerde aslan ve kaplan figürlerinin sanat eserlerinde kullanıldığı da bilinmektedir.

Ayı: Ayı Yakutlarda ait “Ayı Ata”, Başkurlarda ise “Ayı Soyu” tanımlanmaktadır. Şamanlar tarafından Ayı tipi elbiselerin kullanılması ve ayının farklı kesimlerinden alınan parçalarında giyindiği elbiselerine dikilmesi, göğe astral seyahatlerinde yanlarında yardımcı bir etken olarak işlevinin olduğuna inanılmaları bu sembole verilen önemi bizlere göstermektedir. “Ayıdan Doğan Oğul” efsanelerinde ayının insan neslinden olduğu da aktarılmaktadır. Bu üç efsanede de ayının zorla

bir kızla evlendiği ve ayı soyunun da bu evlilikten çoğaldığına inanılmaktadır (Yiğit, 2018: 214). Ayının ağırlığı ve kaba gücü nedeniyle birçok kültürlerde bir sembol olarak kullanıldığı, tıpkı insan gibi ayak tabanları üzerinde yürüyebilen bir hayvan olması münasebetiyle de insanla ilişkilendirilmiştir, Anadolu efsanelerinde ise ayı motifi doğrudan hayvan motifi olarak değil genellikle bir dönüşüm unsuru olarak işlenmesi dikkati çekmektedir.

Kartal: 1660’ta Ebülğazi Bahadır Han tarafından yazılan “Şecere-i Terâkime” ve Reşid’üddin’in “Câmiü’t Tevârih” isimli eserinde de 24 Oğuz boyunun adları, damgaları, ongunları, boy’un kutsal saydığı hayvanı anlatılmış ve yazılmıştır. Yapılan eserlerde kartal ve diğer avcı kuşların 24 Oğuz boyunun sembolleri olarak dikkati çektiği kartal ve kartala benzeyen sungur, doğan, atmaca, laçin gibi kuşların genel olarak ‘karakuş’ olarak adlandırıldığı (Çoban, 2015:59-60) ve insanların büyük kuşları –baykuş, keklik, şahini değil de doğan, kartal, kuzgun gibi cüsseli kuşları- kutsal sayıp tanrı kabul etmeleri ya da hayvan-ata/hayvan-ana kültüyle benimsemeleri de korkunun ve saygının ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ögleki bir kartal bir koyunu ya da tayı yakalayıp gökyüzüne taşıyabilme gücüne sahiptir. Kartalın sahip olduğu pençeler insanın ona müdahale etmesini engelleyecek ürkütücülüktedir. Ayrıca özellikle kartalın diğer kuşlara nazaran göğün en yüksek rakımlarında uçabiliyor olması ve insanoğlunun hayvanlara karşı tek aciz kaldığı meziyet olan uçma özelliğinden dolayı kuşlar Türk boylarında daha farklı bir kutsallığa sahip olmuşlardır (Yiğit, 2018: 218). Birçok kültürde kartal göklerin hâkimi güç ve kudretin sembolü olarak kabul edilmiştir. Helenistik kültüründe kartal heykelleri göklerden gelecek tehlikeleri bertaraf etmek amacıyla yapılmıştır. Romalılarda ve Germenlerde kartal armaları imparatorluk gücünü ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Eski Türklerde kartal önemli bir figür olmuş Karahanlılar’da da bu geleneği devam ettirmiş Selçuklularda çift başlı kartal figürü kullanmıştır. Dede Korkut hikayelerinde de sık sık karşımıza çıkan kartal figürü özgürlük ve yiğitliğin sembolü olarak görülmüştür.

Yılan- Şahmeran: Halk arasında “Şahmeran” olarak bilinen insan başlı, yılan gövdeli olan bu mitolojik yaratığın adı, Farsça’da “yılanların şahı” anlamına gelen “Şah-ı mârân” dan gelmektedir. Tarihi kaynaklara bakıldığında Şahmeran efsanesinin Hint, İran, Yunan, İbrani ve Arap kaynaklarından izler taşıdığı, Anadolu sözlü geleneğinde ise Şahmeranın, insan başlı bir yılan olup, yılanların kralı (şahı-padişahı) olarak anlatılmaktadır. (Saraç, Yayan, 2019: 302).

Anadolu’da babaköş, bozyürük, kıvrık, çapar, emecen, yüğrük, mersin, uzun kız isimleriyle de bilinen, kuyruğunu ağzına alarak oluşturduğu daireyle hayat ve hareket sembolü olan yılan, yeraltındaki karanlık dünyasında ebedî hayat ve gençlik bitkisine dokunarak yeniden hayat bulmuştur. Yılan, kış mevsimi boyunca yeraltında uyuduktan

sonra ilkbaharda yeryüzüne çıkar ve gömlek değiştirir. Bu durumuyla yeniden dirilme düşüncesini temsil eden yılan, birbirlerine dolaşmış hâllerıyla de üremenin sembolüdür. Evlenme çağındaki genç kızlara “ele gözlü dilber”, “seher”, “cazip”, “büyüleyen kadın” gibi yakıştırmaların yapılması yine yılanla ilgilidir (Mollaibrahimoğlu, 2008: 22-23).

“Yılan, eski Türk topluluklarında genellikle yeraltıyla ilişkilendirilmektedir. Çünkü yılan yaşamının büyük bir bölümünü toprak altında ve karanlıklarda geçirir. Yeraltında yaşayan yılanların, ölü ataların ruhlarını taşıdığına inanılması da bu söylemlerin bir yansımasıdır diyebiliriz” (İnce, 2015: 18). Yılan, figürü kurt figürü gibi hem saygı duyulan hem de kendisinde korkulan bir hayvandır. Yılan her coğrafyada yaşadığı için insanlarla temasta bulunmuş gerek doğu gerekse batı uygarlıklarının sözlü geleneğinde yer almıştır. Anadolu masallarında sözü geçen insan başlı yılanların kralı olan şahmeran Anadolu resminde de sık sık ele alınmıştır. Yılanların hem iyi hem de zararlı olduğu düşünülmesine rağmen şahmeranın uğur getirdiğine inanılırdı. Bugün bile Anadolu’da birçok evin odasında şahmeran figürünün (en çok cam altı resim tekniği ile) bulunması eve uğur ve mutluluk getirdiği inancının hala devam ettiğinin bir göstergesidir.

Boğa: Boğa genellikle yer unsuru içinde değerlendirilmekle beraber bazı anlamlarıyla gökle de ilişkilendirilmiştir. Eski Türklerde boğa kahramanlık arması ve simgesi olmuştur. Aynı zamanda savaş ilahı da sayılmıştır. Boğa ve onun yüksek coğrafi bölgelerde yaşayan tüylü cinsi olan kotuz, kuvvet ve kudret simgesi olduğundan aynı zamanda hükümdar ve hükümdarlık simgesi ya da arması olmuştur. Tonyukuk yazıtında hükümdarın yağlı semiz bir boğayla karşılaşması bu konuyu desteklemektedir. Noyun Ula’daki Hunlara ait mezarlarda aslana benzeyen boğa kabartmaları görülmüştür (Tansü, Güvenç, 2015: 6). Boğa da tıpkı aslan sembolü gibi birçok uygarlıklarda güç ve kuvvetin sembolü olmuş Anadolu, Girit, Yunan mitolojilerinde yoğun şekilde kullanılmıştır. Dede Korkut hikayesinde Boğaç Han’ın bir boğayla olan mücadelesi Boğaç Han’ın gücünü kanıtlamasına ve ismini almasında önemli bir simge olarak görmekteyiz. Bu da eski Türklerin günlük hayatında boğaya yüklenen işlevi anlamamızı kolaylaştırmaktadır.

Koyun, Koç, Keçi, Teke: “Kül Tigin anıtındaki “keçi damgası” ve Saymalıtaş kaya resimlerinde görülen “teke” figürü, Türklerin çok eski devirlerden beri hayvan sembolizminde tercih ettiği mitolojik figürler arasında yer almaktadır” (Baltacı, 2020: 97). Temel geçim kaynağı sağlamanın yanında adak veya törenlerde sıklıkla kurban olarak sunulurdu. Keçi ve koyun genellikle yer ile ilişkilendirilir ve kötü ruhlardan korunabilmek içinde kurban edilirdi. Tsinler dininde de her mevsim için bir kurban sunulurdu ve bunlardan biri de koyundur. Özellikle dağ keçisi

GÜNÜMÜZ TÜRK SANATÇILARINDAN MEHMET SAĞ'IN RESİMLERİNDE KOZMOGONİK KURGU VE MİTOLOJİK BETİMLEMELER

Göktürkler döneminde hanedan arması olarak Kül Tigin yazıtında yer alır. Koç daha çok gücü simgelemekle birlikte koyun kurban törenlerinde ön plana çıkmış, bolluğu bereketi simgelemiştir ve on iki hayvanlı Türk takviminde de yer almıştır (Fidan, 2019: 86). Tarımın yapılmadığı kısıtlı imkanlara sahip uçsuz bucaksız Asta steplerinde göçebe bir yaşam süren Türkler için koyun, koç, keçi, teke başlıca geçim kaynaklarından olmuştur. Bu yüzden Türkler için kutsallık kazanmış mitolojilerinde yer almış totem olarak kabul edilmiştir. Koç gücü simgelerken dağ keçisi de arma olarak kullanılmıştır. İki Türk boyu olan Akkoyunlular ve Karakoyunlular bu adla anılmışlardır. Mezar taşlarında koyun heykellerine yer vermişlerdir.

Geyik: Türk mitolojisinde geyik, mezolitik devre kadar inen en eski simgelerinden biri olduğu gibi Şaman törenlerinde de suretine bürünülen hayvan-ata ya da ruhlardan da biridir. Aynı zamanda Altay'da bulunan Pazırık kurganlarından edinilen bilgiler bize geyiğin attan önce kurban olarak seçilen bir hayvan olduğunu da göstermektedir (Yiğit, 2018: 98). Birçok toplumun mitolojilerinde yer alan geyik figürü eski Türklerde manevi bir değere sahip olup sanatında çokça yer almıştır. Türklerin sanatında çok işlenen konular kartal, pars, grifon, geyik mücadelesi olarak ele alınmıştır. Bunlar applike yöntemiyle keçelerde kullanılmış kilimlerde de soyut bir şekilde yer almışlardır.

Horoz: Çoruhlu; Proto-Türk ya da Hun devrine ait Pazırık kurganlarından çıkarılan eserlerin arasında, deriden kesilmiş, lahitten oyulmuş veya elbiselerde yer almış olarak karşımıza çıkan horoz ve tavuk figürlerinin büyük ihtimalle kötü ruhları kovan koruyucu bir simge olduğundan bahsetmektedir. Görünüşleri, davranışları onları azamet ve gurur sembolü yapmış, güneşin doğuşunu haber verdiği için güneşle akrabalığı bulunduğu inanılan horozun, tepeliği nedeni ile nüfuz sahibi bir tipinin olduğu, ayaklarındaki mahmuzlarının görünümüyle de askeri bir kişiliği, döğüşürken göstermiş olduğu cesaret nedeniyle de bir savaşçının karakterini yansıtmaktadır. Yiyeceklerini tavuklarla paylaştığı için iyilikseverliğin, günün doğuşunu haber vermedeki yanılmama yeteneği sayesinde ise, güvenliğin ve uyanıklığın sembolü olmuştur (Yayan, Kartal, 2018: 1996).

Güvercin: Güvercinin Türk kültüründe İslamiyet'ten sonra ilgi görmüş olan bir kuş olduğu ve tufan efsanesinde suların çekildiğini ağzındaki zeytin dalıyla müjdeleyen, barışın, aşkın, sevginin, temizliğin, dostluğun, saflığın, bereketin, bolluğun ve sadakatin timsali olarak bilinen güvercin, vefalı kuş olarak görülmekte ve evlerde de beslenmektedir. Yön bulma özelliğiyle ve evcilleştirmeye müsait yapısıyla, M.Ö. 3000 yılları itibarıyla haberleşme aracı olarak kullanılan ve postacı görevini üstlenen bu kuşlar, uzun hayatı simgelemekte ve Türk masallarında da sıkıntıda olanlara Tanrı'dan yardım getiren elçi kuşlar olarak da görülmüşlerdir (Yozgat, 2019: 105-106).

Köpek: Köpeğe Türk kozmolojisinde ölüm ve güçsüzlük gibi olumsuz anlamların yanında, Kara Kırğızlar ve Çin’in kuzey kesimindeki eski Türk kavimlerinde inanışa göre köpekten türemiş olduklarına inanıyorlardı. Buda’nın suretine büründüğüne inanılan hayvanlardandır. Hint mitolojisindeyse ölümler diyarının muhafız hayvanıdır (Güven, 2012: 77).

Balık: Balık, Türk yaratılış hikâyelerinde, gök gürültüsü unsurunun hayvan biçimli karşılığı olarak gösterilmiştir. Güney Sibiry’a anlatılan Türk destanlarında, dünyanın altında kırk boynuzlu bir öküz ve Kıro-Balak adlı büyük bir balığın var olduğu anlatılmaktadır. Bu mitolojik hayvanlar zaman zaman yeryüzünde yaşayan insanlardan kurban olarak çocuk istemiş, Ataman isimindeki bir Şaman ise atmış kadar çocuğu bağlayarak dünyayı taşıyan öküz ve balığa kurban etmiştir. Yakut Türklerindeki inançta da “duygu balığa” denen mitolojik bir balıktan bahsedilmektedir. Bu balık “ölüm balığı” olarak da bilinmekte bu ölüm balığının ağzının gırtlığının altında, gözünün ise ensesinde olduğuna inanılmaktadır (Kayalı, 2016: 255).

Mitolojik Kuşlar (Phoenix, Simurg, Garuda, Grifon, Anka): Mısır mitolojisinde geçen Phoenix, İran mitolojisinde geçen Simurg ve Hint mitolojisinde geçen Garuda’nın Arap ve İslam kültüründeki karşılığı Anka ya da Zümrüdüanka olmuştur ve aynı benzerlikleri gösteren Karakuşun ise Türk mitolojisine ait olduğu bilinmektedir (Tansü, Güvenç, 2015: 2).

Hemen hemen her kuşun renginin ve özelliğinin Simurg’ta bulunduğu ve otuz kuş büyüklüğünde olduğu Fars kaynaklarında belirtilmiştir. Simurg, büyük ölçüde Anka ile benzerlik göstermekte ve Anka ile Grifon’da bulunan birçok özelliklerin ve benzerliklerin Simurg’da da olduğu belirtilmiştir (Tansü, Güvenç, 2015: 3).

Garuda, kanatları altın olarak bilinen mitolojik bir kuştur. Hızlı uçuşmasından dolayı lider olarak kabul görmüş ve boynunda da zümrüt bulunmaktadır, en büyük düşmanı ise yılan olduğu bilinmektedir (Tansü, Güvenç, 2015: 3).

Grifonlar göğü, tan ağarışını, ilim, irfan ve kuvvet gibi kavramları ifade etmektedirler. Türklerde özellikle kartal başlı Grifonlar yaygın olarak görülmektedir. (Tansü, Güvenç, 2015: 3). Grifonların taşıdığı olağanüstülükler arasında gaybı bilme, büyük gücüyle aynı anda birçok varlığı öldürme ve uzun mesafeler uçabilme sayılabilir. Simurg, Türkmen masallarında bu güçleriyle kahramana zor durumlarda yardım eder ve onun başarıya ulaşmasını sağlar (Gökçimen, 2010: 174).

Türk mitolojisini kendine çalışma alanı edinmiş önemli Türk sanatçılarımızdan birisi olan Mehmet Sağ, “Türk, resim yaptığında resmi, buram buram Türk kokmalıdır” diye belirten sanatçı,

GÜNÜMÜZ TÜRK SANATÇILARINDAN MEHMET SAĞ'IN RESİMLERİNDE KOZMOGONİK KURGU VE MİTOLOJİK BETİMLEMELER

çalışmalarında farklı resim tekniklerini kullanarak Türk toplumunu ve Türk kültürünü taşıyan unsurları ifade etmiş ve bu noktada sanatçının yapmış olduğu çalışmalar incelendiğinde Türk mitolojisinin kapsamı dâhilinde olan birçok sembol ve simgeyi kullandığı görülmekte (Ezer Yeşilova, 2019: 90) ve Türk motiflerini sanata uyarlama düşüncesi bu günlere miras kalan kültürel objeleri derinlemesine incelemenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. “İnsanoğlu ne ile meşgulse zihnini onunla doldurur.” diyen Mehmet Sağ; çocukluğu, gençliği, üniversite yılları, içinde yaşamış olduğu milletin kültürel dokusuna dokunarak, gözlemleyerek ve araştırarak geçtiğini belirtmekte, rahmetli annesinin güzel dokumalar yaptığını ve dokumalara işlediği değerler, onları ortaya çıkarmak için kullandığı renkler ise Mehmet Sağ’ın sanatçı kimliğini oluşturmuştur (Yayan, Güneysu, 2017: 103).

Görsel 1: Savaşın Tanıkları, 100 x 120 cm. TÜAB, 2009

2009’da yapılan Savaş’ın Tanıkları isimli bu eserinde; Türklerin binlerce yıllık tarih serüveni içinde, geçmişten bugüne savaş sahnelerinde birlikte var olduğu atlara vurgu yapılmıştır. Kompozisyonda figürlerden çok kompozisyonun iskeletinde oluşturulan dikey formla karakteristik bir Türk resmi oluşturma girişimi vardır. Bu yapının etrafında ve ön planında oluşturulan lekesele varlıklar Türk kültürünün birer parçalarıdır. Üst sol köşede yer alan Kam’ın devinimi ile ön plandaki

GÜNÜMÜZ TÜRK SANATÇILARINDAN MEHMET SAĞ'IN RESİMLERİNDE KOZMOGONİK KURGU VE MİTOLOJİK BETİMLEMELER

atlıların ak rengin içerisinde izleyiciye doğru hareketi resme dinamik bir hava katmaktadır. Orta planda yukarıya doğru kullanılan ak renkle oluşturulmuş dikey yapı Türk kozmogonisine bir göndermedir. Rengin ak olması ona tanrısal bir gizem katmak için kullanılmıştır. Yine ortadaki dikey fonun hemen sağ ortasında yer alan leke ise Bozkurt imgesi olarak düşünülmüştür ve bu karakter Türk mitolojisinden, destanlarından esinlenerek kullanılmıştır.

Görsel 2: Dört Renk Dört Yön, 100 x 120 cm. TÜAB, 2009

Bu çalışmasını, Türklerin kozmogoni ile ilgili düşünce biçimlerinden ve kültür tarihinden yola çıkarak yapmış olan sanatçı, ortadaki dikey sarı fon Türklerde kut kavramı ve bu kavramın sarı renkle temsil edilmesinden etkilenilerek yapılmıştır. Tarih boyunca bozkır kültürü içinde atlar ve bozkırdaki yaşam ile iç içe yaşayan Türklerin bu yaşam döngüsünü kompoze etmiştir. Atların sırtında Türkler kültürlerini dünyanın dört bir yanına götürmüşlerdir. Kayalara yaptıkları resimlerden yola çıkarak arka üst fonda bir takım renk değerleri içinde günlük av sahnelerini ve kültürel değerleri resmin

GÜNÜMÜZ TÜRK SANATÇILARINDAN MEHMET SAĞ'IN RESİMLERİNDE KOZMOGONİK KURGU VE MİTOLOJİK BETİMLEMELER

plastığı ile aktarmıştır. Bu resimdeki renklerin tamamının Türklerdeki kozmogonik düşünce biçimini karşıladığını söyleyebiliriz.

Görsel 3: Orta Dünyanın Hikâyesi, 100x120 cm. TÛAB, 2020

Bu çalışmasında kadim Türklerin evreni/dünyayı algılama biçimlerinden hareketle bir kompozisyon yapmıştır. Türklerin evreni üst, orta ve alt olarak algılamaları ve bunu farklı renk ve varlıklarla ifade etmeleri bu çalışmanın çıkış noktasıdır. İmgelerin kompozisyonda serbest fırça tuşlarıyla dinamik bir dizilişini yaparak orta dünyada bu evren anlayışının etkisini aktarmaya çalışan sanatçı, seçtiği renklerde ak, mavi kahverengi ve kırmızı ve bunların tonları bu tabakları simgelemektedir.

**GÜNÜMÜZ TÜRK SANATÇILARINDAN MEHMET SAĞ’IN RESİMLERİNDE KOZMOGONİK
KURGU VE MİTOLOJİK BETİMLEMELER**

Görsel 4: Türk Portresi, 100 x 120 cm. TÜAB, 2019

Ortadaki dikey fonu altın sarısı ile ifade etmiştir, çünkü altın rengi Türklerde “kut” kavramının renksel karşılığıdır. Burada bir baş portresinin ortasına dikey bir şekilde denk gelecek biçimde bunu işlemiş, Türk insanının zihninde kadim dönemlerden beridir var olagelen düşünce biçimindeki kutluluğu vurgulamıştır. Sağda ve solda gözlere denk gelecek biçimde çalışılan kısımlarda bir Kam sembolü (sol gözde) ve bir Kam davulu (sağ gözde)’na yer vermiştir. Ağız kısmına da atları yerleştirerek, aslında Türk insanını böylesi kültürel bir portre ile anlatmaya çalışmıştır.

GÜNÜMÜZ TÜRK SANATÇILARINDAN MEHMET SAĞ'IN RESİMLERİNDE KOZMOGONİK KURGU VE MİTOLOJİK BETİMLEMELER

Görsel 5: Kutsal Ritim 100 x120 cm. TÜAB 2016

Kutsal Ritim adını verdiği bu çalışmasında ritmin, ahengin, tekrarın yani Türkün kulağına dokunan her sesin kaynağının tabiatıta yer alan canlılardan kaynaklandığı ifade etmeye çalışmıştır. Kopuzların tellerinde, ağız komuzlarının tınlarında doğanın bu seslerinin notalara döküldüğünü anlatmaya çalışmıştır. Ritimlerde at nallarının ve kişnemelerinin seslerini, kuşların kanat sesleri ve çıkardıkları seslerin Türk müziğinin ana ritmini oluşturduğunu düşünerek arka dikey fona kutsal ak ve mavi renkle birlikte porte çizgilerini yerleştirip, notaların içine doğadaki hayvanları koymuştur.

Araştırmanın Amacı

Hazırlanan bu araştırmadaki amaç; Günümüz Türk Sanatçılarından Mehmet SAĞ'ın Resimlerinde Kozmogonik Kurgu ve Mitolojik Betimlemelerin resimlerdeki yansımalarının analiz edilerek, sanatsal bir anlatım biçimi ve içeriği bağlamında incelemek hedeflenmiştir.

Araştırma Modeli

Bu araştırmada ağırlıklı olarak nitel araştırma türlerinden betimsel araştırma tekniği, bilimsel araştırma türlerinden tarihsel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

“Durum saplayıcı, betimleyici araştırma geçmişe özgü olarak yapılabileceği gibi, içinde yaşanan zamanın karakteristiklerini de konu olarak alabilir” (Aziz. 2010: 25).

“Tarihsel araştırma; geçmişte yer almış bir görüş, bir akım, bir olay ya da bir kuruma yönelik araştırmaları kapsamaktadır. Bu konularla ilgili dokümanların kayıtların incelenmesini içermektedir. Geçmiş bize anlatan kayıtlar, dergiler, gazeteler, mektuplar, makaleler, romanlar ve öteki, popüler kaynaklar ve kültür dokümanları tek tek ya da bütün halde bu araştırma kapsamı içinde sayılabilmektedir” (Kırıçoğlu, 2009: 167).

Konuyla ilintili olabilecek, bu konu kapsamına girdiği düşünülen kitap, sözlük, ansiklopedi, makale ve tez çalışmaları incelenerek literatür taramasına gidilmiş, sanatçının kendisiyle görüşülüp eserleri ve yaşamı hakkında bilgiler edinilerek görüşme yöntemi (Mülakat-röportaj) de kullanılmıştır.

Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 189).

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma yöntemi olarak genel tarama modeli esas alınıp nitel araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmıştır. Nitel verileri elde edebilmek için araştırma sürecinde doküman incelemesi ve tarihsel araştırma kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analiz süreci literatür tarama tekniklerine dayalı betimsel resim analiz yöntemi ile yapılmıştır.

“Betimsel analiz, derinlemesine analiz gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılırken;” (Karataş, 2015 :70) “verilerin olduğu gibi gösterildiği, betimlendiği, resmedildiği ve anlatıldığı bir irdilemedir” (Akyürek ve Akkaya, 2019:140), ve “bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır” (Demirboğa, 2010 :59).

Sonuç

Mehmet Sağ eserlerinin içerisinde geleneği, kültürü, yeri, yolu, rengi, efsaneyi, insanı ve iyileştirici özelliği olan tüm kavramlarla birlikte eserlerinde, Türk toplumunun köklü bir geçmişe sahip olduğunu gösteren motiflerini ve sembollerini kendi yorumuyla resmetmiştir.

Türk mitolojisini, kozmogonisini, Türk renklerini, yer/yönlerini, sembolleri, hayvan figürlerini eserlerinde yansıtmaktadır. Eserlerindeki figürel anlayış anlatımlarla klasik ve modern

GÜNÜMÜZ TÜRK SANATÇILARINDAN MEHMET SAĞ’IN RESİMLERİNDE KOZMOGONİK KURGU VE MİTOLOJİK BETİMLEMELER

anlayışı birlikte uyguladığının göstergesi olmuştur. Resimlerindeki, ışık, gölge, renk, özgün resim dilini bizlere göstermiştir. Biçim ve renkler, sanatçının bilinçaltındaki düşüncelerle buluşup, doğa olaylarını sorgulamış ve Türk inanç sistemine göndermeler de yapmıştır. Bu inanç sistemi içerisinde yer alan mitolojik hayvanlardan, motif ve sembollerinden sıklıkla faydalanarak Türk mitolojisindeki renklere de vurgu yaparak çalışmalarına mistik bir hava katmıştır. Mehmet Sağ’ın eserlerine bakıldığında simetrik niteliklerin olmadığı görülmektedir. Asimetrisinin de sanatta yeri vardır “asimetrisinin, sanat eserlerini daha yetkin kullanıldığını düşünen sanat eleştirmenleri olduğu gibi sanatın güzelliğin ayrılmaz bir parçası olduğunu düşünenler de vardır (Yerli, Geçen, 2020: 1058). Konumuz itibarıyla Mehmet Sağ’ın eserlerindeki mitolojik öğeleri, sembolleri ve renkleri araştırarak ortaya çıkan sonuçları gözler önüne sermeye çalıştık.

Kaynakça

- AKYÜREK, Timuçin, AKKAYA, Tayfun. (2019): Sanatsal Anatominin Sanat Eğitimindeki Önemi: Eylem Araştırması. Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 7 Sayı 32 DOI: 10.7816/ulakbilge-07-32-08 Ankara.
- ALYUN, Zafer. (2019): Türk Kültüründe “Kurt Kavramı” Üzerine Bir İnceleme. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum / Education And Society In The 21st Century Cilt / Volume 8, Sayı / Issue 22, Spring / Bahar 2019
- AND, Metin. (2008): Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası, YKY Yayıncılık, İstanbul.
- ASLAN, Şenay. (2005): Türk Mimari Süsleme Sanatlarında Mitolojik kaynaklı Hayvan Figürleri (Orta Asya’dan Selçuklu ’ya), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.
- ATEŞ, Mehmet. (2014): Mitolojiler ve Semboller Ana Tanrıça ve Doğurganlık Sembolleri. Milenyum Yayınları. İstanbul.
- AYDOĞAN, Emine. (2006): Anadolu Sahası Türk Halk Hikâyelerinde Mitolojik Unsurlar, Yayınlanmış Master Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- AZİZ, Aysel. (2010): Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri. (5. Baskı) Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- BALTACI, Hasan. (2020): Türk Mitolojisinin Plastik Sanat Eserlerine Yansıması. Journal Of Interdisciplinary and Intercultural Art. Cilt: 5, Sayı: 10, Haziran-Temmuz
- BEĞENÇ, Cahit. (1974): Anadolu Mitolojisi, Milli Eğitim Basımevi 2. Basılış, İstanbul
- BENNOFOY, Yves. (2000): Antik Dünyada ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü I. Cilt A-K. Dost Kitabevi Yayınları. Ankara.

GÜNÜMÜZ TÜRK SANATÇILARINDAN MEHMET SAĞ'IN RESİMLERİNDE KOZMOGONİK KURGU VE MİTOLOJİK BETİMLEMELER

BORATAV, Pertev Naili. (2012): Türk Mitolojisi. (Çev. Recep Özbay) 1. Baskı. BilgeSu Yayıncılık. Ankara.

CENGİZ, Ayşe. (2016): Türk Mitolojisindeki Kozmik Aslan Figürü ve Baki Divanındaki Yansımaları. The Journal of International Civilization Studies Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi Volume I/ Issue II- Winter 2016 ISSN: 2548-0146, Nevşehir/ TURKEY

ÇATALBAŞ, Resul. (2011): Türklerde Hayvan Sembolizmi ve Din İlişkisi. Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi. Cilt: 3 Sayı:12 Sonbahar.

ÇINAR, Güneş. (2006): Heykel ve Mitoloji, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Heykel Anasanat Dalı, yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ÇOBAN, İbrahim. (2015): Türk İkonografisinde Kartal Motifi ve Çağdaş Türk Resmine Yansımaları. Idil, 2015, Cilt 4, Sayı 16, Volume 4, Issue 16

DEMİRBOĞA, Emel. (2010): Sanal Müze Ziyaretlerinin Öğrencilerin Bilişsel ve Duyuşsal Kazanımları Üzerindeki Etkileri. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Resim-İş Öğretmenliği Bölümü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

DOĞAN, Orhan. (2006): Bozkır Kavimlerinin Kültür ve Mitolojilerinde At. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

DÖNMEZ, Pınar. (2001): Türk Mitolojisi Üzerine Türkiye’de Yapılan Yayınların Bibliyografyası ve Bu Yayınların Analizi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

ERGUN, Metin. (1997): Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi, Cilt 1, TDK Yayınları, Ankara

ERDOĞAN, Bayram. (2007): Sorularla Türk mitolojisi, Pozitif Yayınları, İstanbul

EZER YEŞİLOVA, Neslihan. (2019): Türk mitolojisinde yer alan hayvan figürlerinin simge ve sembol bağlamında değerlendirilmesi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Resim İş Öğretmenliği Bölümü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

FİDAN, Ayşe, (2019): İslamiyet Öncesi Türk Destanları ve Kutsal Unsurları, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ tarihi Programı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

GÜVEN, Merve. (2012): 1980 Sonrası Türk Resminde Konu ve Sembol, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Resim Öğretmenliği Programı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

GÖKALP, Ziya. (1976): Türk Medeniyeti Tarihi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

GÖKÇİMEN, Ahmet, (2010): Türkmen Masallarında Hayvanlar ve Fonksiyonları, Türkbilig, 2010/20: 165- 178.

GÜNÜMÜZ TÜRK SANATÇILARINDAN MEHMET SAĞ'IN RESİMLERİNDE KOZMOGONİK KURGU VE MİTOLOJİK BETİMLEMELER

İNCE, Cennet. (2015): Türk Mitolojisinde Yılan ve Resim Sanatındaki İzdüşümleri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim Anasanat Dalı, Resim Sanat Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

KARATAŞ, Zeki. (2015): Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi Cilt 1, Sayı 1, Ocak 2015.

KAYALI, Yalçın, (2016): Hint ve Türk Mitolojilerinde balık Motifi. Akademik bakış Dergisi Sayı: 58, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – Kırgızistan.

KIRK, G.S. (2004): “Mitleri Tanımlamak Üzerine”, Çev. Kadriye Türkan, Milli Folklor, XIII. 63.

KIRIŞOĞLU, Olcay Tekin (2009): “Sanat Kültür Yaratıcılık” (Görsel Sanatlar ve Kültür Eğitimi-Öğretimi). Pegem Yayınevi. Ankara

MOLLAİBRAHİMOĞLU, Çiğdem. (2008): “Anadolu Halk Kültüründe Hayvanlar Etrafında Oluşan İnanç ve Pratikler”, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

NECATİGİL, Behçet. (1984): 100 Soruda Mitologiya, Gerçek Yayınevi, İstanbul

ÖRNEK, Sedat Veyis. (1971): 100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, Gerçek Yayınevi, İstanbul

ÖZKARTAL, Mehmet, (2012): Türk Destanlarında Hayvan Sembolizmine Genel Bir Bakış (Dede Korkut Kitabı’ndan Örnekler), Millî Folklor, Yıl 24, Sayı 94.

ÖZTÜTÜNCÜ, Sabriye. (2015): Mitler ve Çağdaş Türk Resim Sanatı: Hüsamettin Koçan ve Süleyman Saim Tekcan Örneklemi. Sanat Eğitimi Dergisi Cilt 4 Sayı 2

ROSENBERG, Donna. (2003): Dünya Mitolojisi, Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi. 3.Baskı İmge Kitabevi. Ankara.

SAKAOĞLU, Saim. (1980): Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu. Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 29 Halk Edebiyatı Dizisi: 5. Ankara

SARAÇ, Ersin, YAYAN, Gonca Hülya, (2019): Efsaneler ve Mitlerin Ahmet Güneştekin’in Eserlerine Yansımaları, International Social Sciences Studies Journal, Cilt: 5, Sayı: 29 2019 / Ocak s.301-311

SEVİNDİK, İlyas; OKUR, Ayşe ve UĞURLU Fatih. (2019): Mitolojik Unsurları Kullanan Sanatçıların Çağdaş Türk Resmine Olan Katkıları. İdil Dergisi, 58 (2019 Haziran): s. 772-783. doi: 10.7816/idil-08-58-08

TANSÜ, Yunus Emre, GÜVENÇ, Baran, (2015): Eski Türk Mitolojisinde hayvan Motifleri Üzerine Düşünceler, Türk Dünyası Araştırmaları Sayı: 218 Ekim 2015

TOLLU, Cemal. (1957): Mitoloji Yunan ve Roma, Maarif Basımevi, İstanbul

GÜNÜMÜZ TÜRK SANATÇILARINDAN MEHMET SAĞ’IN RESİMLERİNDE KOZMOGONİK KURGU VE MİTOLOJİK BETİMLEMELER

TÖKEL, Dursun Ali. (2000): Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar, Akça Yayınları, Ankara

Türkçe Sözlük. (2005): TDK Yayınları, Ankara

YAYAN, Gonca Hülya, KARTAL, Burcu (2018): Türk Mitolojisinde Yer Alan Sembollerin Ali Ertuğrul Küpeli’nin Eserlerine Yansımaları, International Social Sciences Studies Journal, Cilt: 5, Sayı: 19 2018 s.1995-2009

YAYAN, Gonca, GÜNEYSU, Ali Ayhan. (2017): Türk Mitolojisinde Yer Alan Motif ve Sembollerin Mehmet Sağ’ın Eserlerine Yansıması, The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7122> Number: 64, p. 101-118, Winter III 2017

YERLİ, Serdal, GEÇEN, Fahrettin. (2020): Nuri İyem Resimlerinde Denge Olarak Simetri, Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi 52 (2020 Eylül): s. 1057–1066. doi: 10.7816/ulakbilge-08-52-08 Ankara.

YILDIRIM, Ali, ŞİMŞEK, Hasan. (2018): Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri 11.Baskı, Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar, Ankara.

YİĞİT, Neslihan Huri. (2018): Türk Dünyası Efsanelerinde Hayvanlarla İlgili Motifler, Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi.

YOZGAT, Sema, (2019): Türk Mitolojisindeki Grafik Sembollerin Günümüz Logo Tasarımlarına Yansımaları: Kuş Figürü Örneği, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Grafik Anasanat Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ordu.